

ОРГАНІЗАЦІЯ МОРАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВ У ПОЗАКЛАСНІЙ РОБОТІ СУЧАСНИХ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ ЗАКЛАДІВ УКРАЇНИ

У статті розглянуто організацію морального виховання учнів у позакласній роботі сучасних навчальних закладів в Україні. В контексті досліджуваної проблеми розкрито питання нормативно-правового забезпечення позакласної роботи загальноосвітніх навчальних закладів. Проаналізовано ступінь дослідження даної проблематики сучасними педагогами-теоретиками та практиками. З'ясовано суть поняття «моральне виховання учнів», «позакласна робота» у сучасній українській педагогіці. Окреслено вимоги до класного керівника – головного організатора позакласної роботи з морального виховання учнів. Визначено мету, зміст, завдання, форми та методи організації морального виховання учнів у позакласній роботі. Сформульовано основні принципи морального виховання учнів у позакласній роботі, визначено моральні цінності та норми поведінки в сучасному суспільстві. Доведено, що головне завдання сучасної практики морального виховання учнів у позакласній роботі – створення сприятливого виховного простору.

Ключові слова: моральне виховання, позакласна робота, загальноосвітній навчальний заклад.

Белецкая С.А. Организация нравственного воспитания учащихся во внеклассной работе современных общеобразовательных учреждений Украины. В статье рассмотрено организация нравственного воспитания учащихся во внеклассной работе современных учебных заведений в Украине. В контексте исследуемой проблемы раскрыты вопросы нормативно-правового обеспечения внеклассной работы общеобразовательных учебных заведений. Проанализирована степень исследования данной проблематики современными педагогами-теоретиками и практиками. Выяснено суть понятия «нравственное воспитание учащихся», «внеклассная работа» в современной украинской педагогике. Определены требования к классному руководителю - главного организатора внеклассной работы по нравственному воспитанию учащихся. Определены цели, содержание, задачи, формы и методы организации нравственного воспитания учащихся во внеклассной работе. Сформулированы основные принципы нравственного воспитания учащихся во

внекласній роботі, визначені моральні цінності та норми поведінки в сучасному суспільстві. Доведено, що основна задача сучасної практики морального виховання учнів у внекласній роботі - створення сприятливої виховної середовища.

Ключові слова: моральне виховання, внекласна робота, загальноосвітнє заклад.

Biletska S.A. Students Moral Education Organization in the Extra-Curricular Activity of the Modern General Education Institutions of Ukraine. The article deals with students moral education organization in the extra-curricular activity of modern general education institutions in Ukraine. The issue of the enforceability of the extra-curricular activity of general education institutions is revealed in the context of the problem. The stage of studying this issue by modern pedagogues-theorists and practitioners is analyzed. The essence of the concepts "students moral education", "extra-curricular activity" in the modern Ukrainian pedagogy is clarified. The requirements for a class teacher, who is the main organizer of the extra-curricular activity on students moral education, are determined. The aim, contents, tasks, forms and methods of students moral education organization in extra-curricular activity are identified. The basic principles of students moral education organization in extra-curricular activity are formulated, the moral values and behavior standards in modern society are defined. It is proved, that the main task of the modern practice of students moral education in extra-curricular activity – creating a nurturing space.

Keywords: moral education, extra-curricular activity, general education institution.

Постановка проблеми. Основною сучасною виховною проблемою є людина як найвища цінність. Головною тенденцією морального виховання стає формування системи ціннісного ставлення особистості до соціального і природного довкілля та самої себе. Набирає сили тенденція гармонійного поєднання інтересів учасників виховного процесу: вихованця, який прагне до вільного саморозвитку і збереження своєї індивідуальності; суспільства, зусилля якого спрямовуються на моральний саморозвиток особистості; держави, зацікавленої у тому, щоб молоде покоління зростало громадянами-патріотами, здатними забезпечити країні гідне місце в цивілізованому світі.

Аналіз досліджень і публікацій із проблеми. Аналітичний огляд науково-педагогічних джерел дає підстави стверджувати, що останнім часом

з'явилися дослідження, у яких аналізуються історико-педагогічні аспекти розвитку ідей морального виховання особистості (А. Відченко, В. Ворожбіт, Л. Генік, С. Золотухіна, І. Мицишин та інші); обґрунтовуються теоретичні засади морального виховання (І. Бех, О. Богданова, В. Лозова, І. Мар'єнко, О. Савченко, А. Троцько, І. Харламов, Г. Шевченко та інші); питання мотивації моральної поведінки й діяльності (М. Боришевський, І. Кравченко, О. Кононко, О. Леонт'єв, В. Мерлін, О. Сухомлинська, П. Якобсон); питання виховання моральної поведінки в умовах сім'ї (Т. Алексєнко, В. Постовий); формування моральних норм на основі християнських цінностей (Г. Ващенко, В. Фазан, К. Чорна, С. Ярмусь); висвітлення форм і методів організації морального виховання учнівської молоді в позанавчальній діяльності (В. Вихрущ, І. Вачков, В. Вербець, Л. Данилова, Т. Дем'янюк, Р. Зеленський, Т. Корнієнко, В. Оржеховська, О. Попова та інші).

Виокремлення мети статті. Розкрити питання організації морального виховання учнів у позакласній роботі сучасних навчальних закладів в Україні.

Виклад основного матеріалу. На сучасному етапі розвитку суспільства особливості морального виховання учнів в Україні визначені, насамперед, у нормативно-законодавчих актах, як міжнародного, так і загальнодержавного значення. Зокрема, у Конвенції про права дитини, яка була ратифікована Україною у 1991 р., зазначено, що освіта дитини має бути спрямована на: виховання поваги до прав людини та основних свобод; виховання поваги до батьків дитини, її культурної самобутності, мови і національних цінностей країни, у якій дитина проживає, до країни її походження та до цивілізацій, відмінних від її власної; підготовку дитини до свідомого життя у вільному суспільстві в дусі розуміння, миру, толерантності, рівноправності чоловіків і жінок та дружби між усіма народами, етнічними, національними і релігійними групами, а також особами з корінного населення; виховання поваги до навколишньої природи [2].

Установлено, що міжнародні законодавчі акти проявляють повагу, виявляють підтримку та заохочення права дитини на всебічну участь у культурному і творчому житті та сприяють наданню їй відповідних і рівних можливостей для культурної і творчої діяльності, дозвілля й відпочинку.

У результаті вивчення нормативно-правової бази України щодо організації морального виховання школярів, установлено, що згідно із Конституцією України (1996 р.) та Законом України про загальну середню освіту (1999 р.) виховними завданнями загальної середньої освіти є: виховання громадянина України; виховання в учнів (вихованців) поваги до Конституції України, державних символів України, прав і свобод людини і громадянина, почуття власної гідності, відповідальності перед законом за свої дії, свідомого ставлення до обов'язків людини і громадянина; виховання шанобливого ставлення до родини, поваги до народних традицій і звичаїв, державної мови, регіональних мов або мов меншин та рідної мови, національних цінностей українського народу та інших народів і націй; виховання свідомого ставлення до свого здоров'я та здоров'я інших громадян як найвищої соціальної цінності, формування гігієнічних навичок і засад здорового способу життя, збереження і зміцнення фізичного та психічного здоров'я учнів (вихованців) [2; 5].

Варто також зазначити, що виховання учнів у загальноосвітніх навчальних закладах України на сучасному етапі здійснюється в процесі урочної, позаурочної та позашкільної роботи з ними. Цілі виховного процесу в загальноосвітніх навчальних закладах визначаються на основі принципів, закладених у Конституції України, законах та інших нормативно-правових актах України [5; 6; 7].

Сучасні дослідники (Т. Ільїна, М. Фіцула, С. Смірнов, І. Котова, Є. Шиянов та інші) визначають позакласну роботу у школі як одну з форм організації дозвілля учнів, яка організовується і проводиться в позаурочний час органами дитячого самоврядування за активною допомогою і при тактичному

керівництві з боку педагогічного колективу, особливо класних керівників, вихователів, організаторів позакласної і позашкільної роботи.

Терміном «позакласна робота», зазначає Т. Ільїна, найчастіше визначається виховна робота, що проводиться класним керівником і вчителем з учнями своєї школи в позанавчальний час [3].

Аналогічним є визначення М. Фіцули. За його словами, позакласна робота – це різноманітна освітня й виховна робота, спрямована на задоволення інтересів і запитів дітей, яку організовує з учнями в позаурочний час педагогічний колектив школи [11].

Ю. Конаржевський зазначає, що позакласна виховна робота – це діяльність, яка протікає у школі поза межами класу, але під безпосереднім педагогічним піклуванням класного керівника або інших педагогів, яка складається з таких форм, які проходять не в межах класу, а в межах інших об'єднань учнів, у тому числі в гуртках, у яких беруть участь учні різних класів, та виховних об'єднаннях [1].

Учені С. Смірнов, І. Котова, Є. Шиянов визначають позакласну виховну роботу як організацію педагогом різноманітних видів діяльності школярів у позаурочний час, які забезпечують необхідні умови для соціалізації особистості дитини [там само].

Отже, ми поділяємо думку фахівців, які під позакласною виховною роботою в школі розуміють цілеспрямовану виховну роботу зі школярами, що її організовують і здійснюють учителі, вихователі, органи дитячого самоврядування в школі після уроків, і яка спрямована на досягнення єдиної мети: гармонійного розвитку дітей та молоді, задоволення їх інтересів і запитів, виявлення талановитих і обдарованих вихованців, створення умов для самовиховання і самореалізації кожного учня [1].

У контексті досліджуваної проблеми варто зазначити, що сучасне українське законодавство визначає класного керівника як основного організатора учнівського колективу, що створює умови для організації

змістовного дозвілля, у тому числі організовує та проводить відвідування музеїв, театрів, виставок, екскурсій, заходи з охорони природи; відповідає за профілактику бездоглядності, правопорушень, планує та проводить відповідні виховні заходи. Організує виховну роботу з урахуванням вікових та індивідуально-психологічних особливостей учнів (вихованців), їх нахилів, інтересів, задатків, готовності до певних видів діяльності, а також рівня сформованості учнівського колективу, проводить тематичні класні години, що спрямовані на виховання моральних цінностей, зацікавленості у питанні належності до обраної професії [9].

У процесі виховання класний керівник керується особистісно-орієнтованим підходом до здібностей, нахилів кожної дитини, тим самим створюючи їй умови для успішного саморозвитку, самовдосконалення, самореалізації на основі національних та загальнолюдських цінностей [10].

Вивчення та узагальнення науково-педагогічної літератури [8; 11; 12] дозволило з'ясувати суть поняття «моральне виховання учнів» у сучасній українській педагогіці. Так, М. Фіцула визначає моральне виховання як виховну діяльність школи і сім'ї, метою якої є формування стійких моральних якостей, потреб, почуттів, навичок і звичок поведінки на основі засвоєння ідеалів, норм і принципів моралі, участь у практичній діяльності [11]. Результати морального виховання характеризуються поняттями «мораль», «моральність», «моральна свідомість», «моральні почуття», «моральні переконання», «моральна спрямованість» та ін.

В. Ягупов зазначає, що моральне виховання полягає в цілеспрямованому формуванні моральної свідомості, розвитку морального почуття й формуванні звичок і навичок моральної поведінки людини відповідно до певної ідеології. Воно залежить від моралі – однієї з форм суспільної свідомості, сукупності загальноприйнятих норм, принципів і правил, що регулюють поведінку людей [12].

У контексті досліджуваної проблеми, ми керуємося визначенням морального виховання, яка надає В. Лозова: моральне виховання – це цілеспрямований процес взаємодії вихователів і вихованців, спрямований на оволодіння школярами моральною культурою, яка визначає ставлення школярів до навколишнього світу [8].

М. Фіцула слушно зауважує, що методологічною основою морального виховання є етика – наука про мораль, її природу, структуру та особливості походження й розвитку моральних норм і взаємовідносин між людьми в суспільстві [11].

Мета морального виховання полягає у формуванні стійких моральних якостей, потреб, почуттів, навичок і звичок поведінки особистості на основі засвоєння нею ідеалів, норм і принципів моралі, участі у практичній діяльності [11].

Основними завданнями морального виховання школярів є: формування моральної свідомості особистості; виховання і розвиток її моральних принципів; вироблення умінь і навичок моральної поведінки [11].

До моральних цінностей виховання на сучасному етапі розвитку педагогічної науки України можна віднести: абсолютно вічні, які мають універсальне значення та необмежену сферу застосування і загальнолюдський характер (доброта, чесність, любов, гідність, мудрість, краса, справедливість тощо); національні, які є значущими для одного народу і не завжди поділяються іншими народами (патріотизм, почуття національної гідності, історична пам'ять тощо); громадянські, які ґрунтуються на визнанні гідності людей і застосовуються в демократичних суспільствах (поняття прав і свобод людини, обов'язків перед іншими людьми, ідеї соціальної гармонії тощо); сімейні, які є основою сімейного життя, визначають закони подружньої вірності, піклування про дітей і старших тощо; особистісні, які щонайперше торкаються особистого життя людини, визначають риси її характеру, особливості поведінки, стиль життя тощо [11].

За слушною думкою М. Фіцули, сучасний зміст морального виховання дітей та учнівської молоді в Україні – це науково обґрунтована система загальнокультурних і громадянських цінностей та відповідна сукупність соціально значущих якостей особистості, що характеризують її ставлення до суспільства і держави, інших людей, праці, природи, мистецтва, самої себе. Виховання повинно сприяти ідентифікації вихованця із загальновизнаними цінностями і якостями та самореалізації його сутнісних сил. Система цінностей і якостей особистості розвивається і виявляється через її власне ставлення [там само].

Ці норми конкретизуються в моральних цінностях, моральному ідеалі, моральних принципах та, відповідно, підтримуються авторитетом громадської думки, прикладом, звичкою. Особлива увага має приділятися засвоєнню вихованцями норм і традицій загальнолюдського етикету.

Варто зауважити, що зміст морального виховання школярів у позаурочний час конкретизується в концепціях національно-патріотичного виховання (2015 р.), позакласної виховної роботи (1994 р.), середньої школи (2016 р.), української національної школи-родини (1994 р.), безперервної системи національного виховання (1994 р.) та в інших нормативних документах. З огляду на вищезазначені документи до змісту морального виховання особистості також можна віднести: формування національної свідомості, виховання любові до розбудови національної державності; патріотизм; участь молоді в практичних справах розбудови української держави; формування в учнів почуття гідності, гордості за свою Батьківщину, вірності Україні [6; 7].

У зміцненні патріотичних почуттів учнівської молоді велику роль відіграє героїчне виховання – формування бойового морально-психологічного духу, виховання глибокого розуміння громадянського обов'язку, готовності захищати Батьківщину, оволодіння військовими знаннями, вивчення бойових традицій та героїчних сторінок історії українського народу, його збройних сил.

В. Лозова та А. Троцько справедливо зазначають, що норми поведінки знаходять вияв у ціннісному ставленні людини до народу, Батьківщини, національної культури, історії, народних звичаїв, що дозволяє говорити про патріотизм людини, її повагу до свободи інших народів [8].

Взагалі, ціннісне ставлення особистості до суспільства і держави виявляється у патріотизмі, правосвідомості, політичній культурі та культурі міжетнічних відносин [10].

Проведене дослідження дозволяє стверджувати, що головне завдання сучасної практики морального виховання учнів у позакласній роботі – створення виховного простору. Виховний простір – це не тільки середовище, а й духовний простір учня і педагога, це простір культури, що впливає на розвиток особистості. У ньому має бути представлений весь спектр цінностей культури і культурних форм життя. Це простір соціальних, культурних, життєвих виборів особистості, яка самореалізується у різних виховних середовищах (академічне середовище, клубне, середовище творчих майстерень тощо).

Висновки з дослідження й перспективи подальших розвідок із напрямку. Отже, проведений педагогічний пошук переконав, що проблема морального виховання учнів у позаурочний час у сучасних загальноосвітніх навчальних закладах є предметом досліджень теоретиків та вчителів-практиків, які визначили її мету (формування стійких моральних якостей, потреб, почуттів, навичок і звичок поведінки особистості на основі засвоєння нею ідеалів, норм і принципів моралі, участі у практичній діяльності), завдання (формування моральної свідомості особистості; виховання і розвиток її моральних якостей; вироблення умінь і навичок моральної поведінки), форми (масові, групові (гурткові), індивідуальні) та методи (методи формування свідомості; методи формування суспільної поведінки; методи стимулювання діяльності та поведінки; методи контролю й аналізу рівня вихованості). Подальшими перспективними напрямки дослідження може бути пошук і

обґрунтування соціально-педагогічних чинників і умов, що впливають на успішну організацію морального виховання особистості.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Базильчук Л. Поняття, становлення і специфіка позакласної роботи в школі/ Л. Базильчук // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи: Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини / Ред. кол.: Побірченко Н.С. (гол. ред.) та інші. – Умань: РВЦ «Софія», 2009. – Випуск 29. – 243 с.
2. Закон України про загальну середню освіту [Електронний ресурс] – Режим відкритого доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/651-14>.
3. Ильина Т. А. Педагогика: [курс лекц.] / Т. А. Ильина. – М.: Просвещение, 1984. – 365 с.
4. Конвенція про права дитини [Електронний ресурс] – Режим відкритого доступу : http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_021.
5. Конституція України [Електронний ресурс] – Режим відкритого доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/254к/96-вр>
6. Концепція виховання дітей і молоді в національній системі освіти, затвердженою колегією Міністерства освіти і науки України 28 лютого 1996 р. [Електронний ресурс] – Режим відкритого доступу : <http://mon.gov.ua>.
7. Концепція національно-патріотичного виховання дітей і молоді 16 червня 2015 року [Електронний ресурс] – Режим відкритого доступу : <http://mon.gov.ua>.
8. Лозова В. Теоретичні основи виховання і навчання : навчальний посібник для студ. педагогічних навчальних закладів / В. І. Лозова, Г. В. Троцько. – Харків, 1997. – 338 с.
9. Наказ Міністерства освіти і науки України від 29 червня 2006 року № 489 «Про затвердження Змін до Положення про класного керівника навчального закладу системи загальної середньої освіти» [Електронний ресурс] - Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/RE12665.html.
10. Основні орієнтири виховання учнів 1-11 класів загальноосвітніх навчальних закладів Наказ Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 31.10.2011. №1243 [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/24565/.
11. Фіцула М. Педагогіка: Навчальний посібник для студ. вищих педагогічних закладів освіти / М.М. Фіцула. – Тернопіль: ТДПУ, 1997. – 528с.
12. Ягупов В. Педагогіка: Навч. Посібник / В.В. Ягупов. – К.: Либідь, 2002. – 560 с.